

УДК 347.965

МІЖНАРОДНІ ГРОМАДСЬКІ ОБ'ЄДНАННЯ АДВОКАТІВ: ПРАВОВИЙ СТАТУС, ВИДИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Сергій ІВАНИЦЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу
Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

SUMMARY

The article is devoted to the study of organizational and legal aspects of international public bar associations. Analyzed the legal status of leading international and European public bar associations, disclosed the historical features of their occurrence. Carried out scientific classification of international public bar associations, formulated specific recommendations regarding the application in the Ukrainian legislation the positive experience of foreign public institutions. As a result of the research, the author came to the conclusion that the current state of development of international public bar associations characterize divergent trends universalization and differentiation, the most powerful, advanced and effective are integrative associations on the basis of the involvement of lawyers specialized in different fields who can offer a more comprehensive and robust platform for the exchange of ideas and experience, meet a variety of professional needs.

Key words: attorney, lawyer, bar, public association, social organization, international public bar association, the law society, the professional association.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню організаційних і правових аспектів діяльності міжнародних громадських об'єднань адвокатів. Проаналізовано правовий статус провідних міжнародних і європейських громадських об'єднань адвокатів, розкрито історичні особливості їх виникнення. Здійснена наукова класифікація міжнародних громадських об'єднань адвокатів, сформульовані окремі рекомендації щодо застосування в українському законодавстві позитивного досвіду роботи зарубіжних громадських інститутів. У результаті дослідження автор дійшов висновку про те, що сучасний стан розвитку міжнародних громадських об'єднань адвокатів характеризують різноспрямовані тенденції універсалізації та диференціації, при цьому найбільш потужними, розвиненими й ефективними виявляються інтегративні об'єднання на основі широкого залучення юристів різних спеціалізацій, які можуть запропонувати більш всебічну та міцну платформу для обміну ідеями й досвідом, задоволення різноманітних професійних потреб.

Ключові слова: адвокат, юрист, адвокатура, громадське об'єднання, громадська організація, міжнародне громадське об'єднання адвокатів, правове суспільство, професійна асоціація.

Постановка проблеми. У складних суспільно-політичних умовах Україна неухильно крокує до імплементації європейських і світових стандартів цивілізаційного розвитку. На цьому шляху важливим є врахування позитивної практики діяльності такого невід'ємного інституту громадянського суспільства, як громадські об'єднання адвокатів. Репрезентуючи інтереси професійної юридичної спільноти, зазначеними організаціями на національному та міжнародному рівнях накопичено цінний досвід вирішення нагальних проблем адвокатської професії, який, безумовно, має бути використаний у процесі реформування української адвокатури. Водночас розробка заходів щодо вдосконалення законодавства про адвокатуру та практики його застосування нерідко відбувається «у відриві» від апробованих тривалим застосуванням прогресивних напрацювань закордонної юридичної громадськості.

Стан дослідження. Окремі питання організації та діяльності міжнародних громадських об'єднань адвокатів були предметом наукового аналізу у працях Т.В. Варфоломеевої, І.Ю. Гловацького, С.О. Деханова, О.Л. Жуковської, В.О. Попелюшка, О.В. Синьоокого, М.В. Руденка, О.Д. Святоцького, С.Я. Фурси, О.Г. Яновської та інших учених, проте слід зазначити, що їх переважна частина досліджувалася у зв'язку з вирішенням більш широких проблем або під кутом зору окремих аспектів. Спеціальні монографічні роботи з указаної теми відсутні.

Метою статті є науковий аналіз правового статусу й тенденцій розвитку міжнародних громадських об'єднань адвокатів, здійснення їх наукової класифікації.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі функціонує досить велика кількість міжнародних громадських об'єднань адвокатів, зокрема й маловідомих, наприклад, Європейська асоціація корпоративних юристів (The European Company Lawyers Association), Міжнародна федерація жінок-юристів (International Federation of Women Lawyers), Інтер-Тихоокеанська асоціація юристів (Inter-Pacific Bar Association) тощо, при цьому ми вбачаємо за доцільне дослідити діяльність тих із них, що є провідними на міжнародному та європейському рівнях.

Міжнародний союз юристів (Union Internationale des Avocats – UIA) був заснований 8 липня 1927 року й на сьогодні налічує більше ніж 2 тис. індивідуальних членів та 200 професійних організацій адвокатів юристів з більше ніж 110 країн світу. Центральний офіс Союзу розташований у м. Парижі (France, Paris, 25 rue du Jour, tel : +33 1 44 88 55 66, <http://www.uianet.org>).

Статтею 5 Статуту UIA визначено п'ять категорій членства – індивідуальне, колективне, почесне, а також асоційоване індивідуальне або колективне членство [1]. На правах асоційованих індивідуальних членів до складу організації можуть входити викладачі права, судді, студенти-юристи та ін.

Вищим представницьким органом Союзу є Генеральна Асамблея. Керівні й виконавчі функції реалізують Рада керуючих та Виконавчий комітет. Цікавим є п. 19.3 Статуту, де, посилаючись на необхідність забезпечення універсального характеру діяльності організації, зазначається про до-

цільність обрання минулого, чинного та майбутнього президентів США з різних країн.

Міжнародна асоціація юристів (International Bar Association – IBA) утворена 17 лютого 1947 року й на сьогодні посідає лідируючі позиції у світі, налічуючи у своїх лавах більше ніж 55 000 індивідуальних членів і 206 професійних асоціацій адвокатів та правових товариств з усіх континентів. Штаб-квартира асоціації розташована в м. Лондоні (United Kingdom, London, 10 St Bride Street, 4th Floor, tel: +44 (0)20 7842 0090, <http://www.ibanet.org>).

IBA позиціонує себе як «глобальний голос правової професії», визначаючи серед основних завдань установлення й підтримання зв'язків між професійними організаціями адвокатів і правовими товариствами та їх членами в усьому світі; надання допомоги цим асоціаціям й товариствам, а також представникам юридичної професії в усьому світі щодо розвитку та удосконалення професійної організації і статусу; здійснення допомоги представникам юридичної професії з усього світу в галузі юридичної освіти, а також на шляху розвитку й удосконалення правових послуг, що надаються ними населенню; просування юридичної науки на всіх етапах тощо.

Статут асоціації надає можливість брати участь у її роботі через індивідуальне членство (individual member), як організації з повноправним членством (full member organisation) або організації з підтримуючим членством (sustaining member organisation) [2, с. 3].

Вищим керівним органом IBA є Рада асоціації, до складу якої входять представники від організацій-членів, Правління (президент, віце-президент, секретар, скарбник, голова й віце-голова LPD, голова й секретар-скарбник SPPi та ін.), почесний президент тощо. Поточне керівництво діяльністю асоціації здійснює Правління. Діяльність індивідуальних членів організовується і спрямовується через два підрозділи – відділення публічних та професійних інтересів (Public and Professional Interest Division – PPID) і відділення юридичної практики (Legal Practice Division – LPD).

При Міжнародній асоціації юристів діють Інститут з прав людини (Human Rights Institute), Міжнародний консорціум правової допомоги (International Legal Assistance Consortium), Південноафриканський правовий центр здоров'я (Southern Africa Law Center for Health) та інші.

Рациональним є підхід асоціації щодо делегування юристами-керівниками частини функцій з адміністрування професійним управлінням (виконавчий директор), а також залучення інвестиційних менеджерів для зваженого та прибуткового інвестування коштів асоціації в ті чи інші активи (п. п. 4.2.12, 5.3.4 Статуту).

Американська асоціація юристів (American Bar Association – ABA) була заснована у м. Саратога-Спрингс 21 серпня 1878 року «сімдесятьма п'ятьма джентльменами» з двадцяти штатів та округу Колумбія. Основний офіс асоціації розташований у м. Чикаго (USA, Chicago, 321 North Clark Street, tel. 312-988-5000, <http://www.americanbar.org>).

ABA є однією з найбільш великих і потужних громадських правових організацій у світі, до складу якої входять 400 000 членів та більше ніж 3 500 організацій. Поряд з адвокатами індивідуальними членами асоціації можуть бути юристи, які обіймають штатні посади в державних установах, викладачі права, судді, студенти-юристи та ін. Афілійованими членами ABA є Американська асоціація імміграційних адвокатів (American Immigration Lawyers Association), Національна асоціація генеральних прокурорів (National Association of Attorneys General), Американ-

ське товариство судоустрою (American Judicature Society), Американська асоціація правових шкіл (Association of American Law Schools), Національна асоціація жінок-юристів (National Association of Women Lawyers), Національна асоціація ЛГБТ-юристів (National LGBT Bar Association) та ін. Для кожної з цих категорій, у тому числі іноземних членів асоціації, встановлена гнучка диференційована система оплати членських внесків.

Метою ABA є відстоювання й захист Конституції США; просунення юридичної науки; сприяння належному здійсненню правосуддя, забезпеченню одноманітності законодавства та судових рішень; підтримання професійної честі юриста; застосування професійних знань і досвіду для досягнення суспільного блага; стимулювання гарних людських взаємин між членами ABA; узгодження й підтримка діяльності правових організацій у країні згідно з указаними цілями та в інтересах професії і громадськості [3, с. 1]. З метою досягнення поставленої мети Асоціація здійснює широку різнопланову діяльність у сфері громадського і правового життя країни, наприклад, розробляє законопроекти, відіграє провідну роль в акредитації американських правових шкіл тощо.

Найвищим представницьким органом Асоціації, що вирішує ключові питання її діяльності, є Палата делегатів (House of Delegates). Керівні функції реалізує Правління (Board of Governors), до складу якого екс-офісіо входять президенти минулого, поточного та наступного років, голова Палати делегатів, секретар і скарбник (ще кілька десятків осіб включаються до цього органу за результатами виборів). Основний обсяг роботи здійснюється в секціях, відділеннях, комітетах і комісіях Асоціації. Так, наприклад, активно функціонує двадцять одна секція (сімейного права, кримінального судочинства, міжнародного права, медичного права тощо).

При ABA функціонують Фонд юстиції та освіти (Fund for Justice and Education), Американський благодійний правовий фонд (American Bar Endowment), Американська правова фундація (American Bar Foundation).

Потребує на використання в українських умовах позитивний досвід організаційної побудови асоціації, Статут якої передбачає функціонування постійного комітету із захисту прав клієнта (ст. 31.7), котрий, серед іншого, покликаний сприяти розширенню застосування медіації при вирішенні спорів між клієнтом і адвокатом, розвитку й удосконаленню програм клієнтського захисту, зокрема, механізмів компенсації фінансових утрат від привласнення адвокатом коштів клієнта тощо.

Міжнародна асоціація молодих юристів (Association Internationale des Jeunes Avocats – AIJA) була утворена 1 липня 1962 року. Офіс асоціації розташований у м. Брюсселі (Belgium, Brussels, Avenue Louis Lepoutre 59/20, tel:+ 32 2 347 33 34, <http://www.aija.org>). Ст. 7 Статуту AIJA до категорії молодих юристів зараховано осіб у віці до 45 років.

Асоціація складається з індивідуальних, колективних і додаткових членів. Органами AIJA є Бюро, Виконавчий комітет, Генеральна Асамблея.

Подібно до деяких інших організацій такого профілю, Статут Міжнародної асоціації молодих юристів містить вимогу належності президента й першого віце-президента до різних національностей (ст. 13), а також заборону брати участь у голосуванні для осіб, які не сплатили членських внесків (ст. 12).

Міжнародний Союз (Співдружність) адвокатів (International Union (Commonwealth) of advocates) був утво-

рений 21 травня 1992 року в результаті реорганізації Спілки адвокатів СРСР за участі адвокатів держав – колишніх союзних республік. МС(С)А розміщується в м. Москві (Росія, м. Москва, вул. Покровка, б. 1/13/6, буд. 2, тел. (495)628-34-26, <http://www.mcca.su>).

До основних цілей Союзу належать сприяння зміцненню співпраці, солідарності й взаємодопомоги адвокатів і адвокатських громадських організацій країн СНД та інших держав; розширення їх міжнародних, професійних і культурних зв'язків; пропаганда визнаних світовим співтовариством принципів і стандартів адвокатської майстерності, моральних засад адвокатської діяльності й гарантій незалежності адвокатів; сприяння підвищенню правової культури населення; захист прав і свобод, честі та гідності членів організації [4].

Членами Союзу можуть бути адвокати будь-якої держави, а також спілки, асоціації й інші громадські об'єднання адвокатів, які є юридичними особами та добровільно виявили бажання вступити до організації. Окрім адвокатів, до Союзу можуть бути прийняті вчені, юристи, громадські діячі та юридичні особи – громадські об'єднання, які активно сприяють реалізації його цілей і завдань.

Діяльність МС(С)А здійснюється переважно на території РФ, Республіки Білорусь, Республіки Грузія, Республіки Казахстан та України.

Вищим керівним органом Союзу є Асамблея, яка збирається раз на чотири роки, здійснюючи обрання Президії, Правління та Ревізійної комісії, а також реалізуючи інші повноваження.

Правління МС(С)А є її виконавчим органом, що заслуховує звіти Президента про роботу Президії, затверджує кошторис доходів і витрат, визначає структуру, штати, розмір і систему оплати праці працівників організації, затверджує керівників постійно діючих комітетів, комісій та інших органів

Президія є постійно діючим керівним органом МС(С)А, який здійснює права юридичної особи від імені організації та в період між засіданнями Асамблеї її повноваження, що не належать до виключної компетенції Асамблеї.

Досить своєрідним є підхід МС(С)А до визначення кількісного складу вищого керівництва, адже Союз має 1 президента, 4 перших віце-президентів, 32 віце-президенти (без урахування почесних віце-президентів), 30 членів Правління.

Рада адвокатів і правових товариств Європи (Council of Bars and Law Societies of Europe – ССВЕ) була заснована у 1960 році. Ідея створення Ради вперше була оприлюднена й підтримана пасажирами, що перебували на борту човна, який прямував до Базеля (Швейцарія) під час конгресу іншої міжнародної організації – Union Internationale des Avocats (UIA). На той час чимало європейських юристів побоювалися за власну незалежність і потребували якісно нового представництва власних інтересів перед створеним на підставі Римського договору (1957 р.) Європейським Економічним Співтовариством.

На сьогодні ССВЕ репрезентує адвокатури і правові товариства 32 країн-членів (full members), 3 держав асоційованих членів (associate members) та 10 країн членів-спостерігачів (observer members), виражаючи через них інтереси більше ніж 1 мільйон європейських юристів. Штаб-квартира організації розташована у м. Брюсселі (Belgium, Brussels, Rue Joseph II, 40/8, tel. +32 (0)22346510, <http://www.ccbe.eu>). Спілка адвокатів України є членом-спостерігачем ССВЕ.

Завданнями ССВЕ є представництво адвокатур і правових товариств, незалежно від того, чи є вони дійсними, асоційованими або членами-спостерігачами, з усіх питань, які становлять взаємний інтерес та стосуються здійснення професії юриста, розвитку права і практики, впливаючи на законність, відправлення правосуддя та істотні зміни до самого закону як на європейському, так і на міжнародному рівнях; здійснення функцій консультативного та посередницького органу між членами організації, а також між членами й інституціями Європейського Союзу і Європейської Економічної Зони з усіх транскордонних питань, що становлять взаємну зацікавленість; активний моніторинг стану захисту правопорядку, основних прав і свобод людини, у тому числі права на доступ до правосуддя та захист клієнта, а також захист демократичних цінностей, що нерозривно пов'язані з цими правами.

Основними органами ССВЕ є Генеральна асамблея (General assembly), Постійний Комітет (Standing Committee), Президія (Presidency), Комітети (Committee) та робочі групи (working groups).

Генеральна асамблея, що також відома під назвою «Пленарне засідання» (Plenary Session) складається з дійсних членів, які присутні на засіданні й згруповані як національні делегації. До виключних повноважень цього органу належать затвердження бюджету і звітності, унесення змін до Статуту, щорічне обрання президента й віце-президентів, установлення розміру членських внесків (підписки), прийом (виключення) дійсних і асоційованих членів, а також членів-спостерігачів, обрання голови і членів фінансового комітету тощо [5, с. 4].

Статут ССВЕ допускає можливість призупинення реалізації права голосування у випадку несплати членських внесків (розділ VIII).

Європейська федерація адвокатур (Fédération des Barreaux d'Europe – FBE) була заснована 23 травня 1992 року в м. Барселоні, виступивши правонаступником Конференції провідних адвокатур Європи (Conférence des Grands Barreaux d'Europe). Штаб-квартира федерації розташована у м. Страсбурзі (France, Strasbourg, 3 Quai Jacques Sturm, tel: +33388371266, <http://www.fbe.org>). Незважаючи на використання в назві організації терміна «адвокатура», членство в FBE відкрите для всіх національних та регіональних адвокатур і правових товариств, що зареєстровані в державах-членах Ради Європи. На сьогодні FBE має 250 членів, котрі репрезентують близько 800 000 юристів. Якщо потенційний учасник походить з держави, що не є членом Ради Європи, залучення його до роботи організації можливе в статусі спостерігача за умови визнання принципів діяльності Європейської федерації адвокатур.

Двічі на рік в одному з європейських міст FBE проводяться правові конгреси з метою обговорення та вирішення нагальних юридичних проблем і обміну досвідом.

Органами FBE є Генеральна асамблея й Президія, експертно-аналітичну допомогу надає Консультативна рада.

У розділі VII Статуту окремо зроблено акцент на тому, що Президія (складається з Президента та кількох віце-президентів, генерального секретаря, скарбника) і склад комісій FBE мають формуватися не тільки на підставі індивідуальних знань осіб, а й урахуванням справедливого культурного і географічного балансу (розподілу).

Аналізуючи термінологічні підходи зарубіжного правового співтовариства до застосування дефініцій «адвокат», «адвокатура» (bar) і похідних від них у назвах відповідних громадських об'єднань, слід констатувати, що в постра-

дяньському, європейському та світовому просторі існування міжнародних громадських об'єднань із членством у них виключно адвокатів є рідким явищем; більшість об'єднань, що динамічно розвиваються, залучають до своєї роботи широкий перелік юристів інших категорій.

Висновки. Отже, узагальнення правової основи і практики діяльності міжнародних громадських об'єднань адвокатів дає змогу здійснити їх наукову класифікацію відповідно до таких найбільш значущих критеріїв:

– за суб'єктами, які залучаються до членства в організації, – суто адвокатські (членами можуть бути виключно адвокати) та правові об'єднання, що залучають до своєї роботи широкий спектр юридичних професій (поряд із адвокатами членами можуть бути юрисконсультанти, судді, викладачі права тощо);

– за предметно-функціональною спрямованістю діяльності – універсальні та спеціалізовані;

– за ступенем активності виконання статутних завдань – громадські об'єднання з високою, середньою та низькою активністю, а також ті, що діяльності не ведуть, існуючи тільки «на папері»;

– за обсягом території, на яку поширюється діяльність, – глобальні й регіональні (європейські, африканські тощо).

Отже, стан розвитку міжнародних громадських об'єд-

нань адвокатів характеризують різноспрямовані тенденції універсалізації та диференціації, при цьому найбільш потужними, розвинутими й ефективними виявляються інтегративні об'єднання на основі широкого залучення юристів різних спеціалізацій, які можуть запропонувати більш всебічну й міцну платформу для обміну ідей та досвідом, задоволення різнопланових професійних потреб.

Список використаної літератури

1. Statutes of the de l'Union Internationale des Avocats [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uianet.org/en/content/statuts-et-règlementation-en>.

2. Constitution of the International Bar Association. – London : International Bar Association, 2013. – 30 p.

3. Constitution and Bylaws, Rules of procedure of the House of delegates. – Chicago : American Bar Association, 2013. – 76 p.

4. Устав Международного Союза (Содружества) адвокатов : принят постановлением I Ассамблеи Международного Союза (Содружества) адвокатов 21 мая 1992 года [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://mcca.su/key-documents/international-union-lawyers-charter/>.

5. Statutes of the Council of Bars and Law Societies of Europe: adopted at the CCE Plenary Session in Brussels on 29-30 November 2013. – Brussels : CCBE, 2013. – 11 p.